

а 1992 р. вийшов у світ його оригінальний навчальний посібник “Український етнос (Виникнення та історичний розвиток)”. У 1994 р. за редакцією С. А. Макарчука видано навчальний посібник “Етнографія України”. Упродовж двадцяти наступних років автор плідно працював на ниві етнології, продовжуючи вивчати й історію етнопонаціональних процесів та суспільних рухів на західноукраїнських землях.

Упродовж багатьох років Степан Арсентійович Макарчук вів щоденник та писав спогади. Ми в Університеті з нетерпінням очікували появи книги спогадів професора. Напередодні її появи, 2 грудня 2014 р. Львів облетіла сумна звістка про смерть Степана Арсентійовича. Київський видавець мемуарів професора звернувся до мене, його учня, щоби написати коротенький вступ до книги, верстка якої вже була підготовлена.

Мені ж керівництво Університету доручило вести громадянську панахиду на Личаківському кладовищі. У пам’ять про свого Вчителя я ще раз нагадав присутнім сюжети з життя С. А. Макарчука, який народився 3 січня 1930 р. у селі Дуліби на Рівненщині. Селянська родина відзначалася працьовитістю та користувалася авторитетом серед односельців. У 1947 р. сім’ю Макарчуків спіткало горе: за зв’язки з українським національним підпіллям був ув’язнений та засуджений на три роки мордовських таборів батько – Арсен Макарчук.

Після закінчення Гощанської СШ Степан Арсентійович вступив на історичний факультет Львівського університету. У навчанні проявляв наполегливість, учився на “відмінно”, виділявся серед студентів активністю. Наукову діяльність розпочав у 1959 р. на посаді наукового співробітника Українського державного музею етнографії та художнього промислу Академії наук УРСР. У 1964 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1973 р. почав працювати у Львівському університеті завідувачем кафедри історії СРСР, а з 1976 р. – деканом історичного факультету. За сумлінну наукову працю професор С. А. Макарчук був відзначений Почесною грамотою президії Верховної Ради УРСР, орденом “Дружби народів”. У 1999 р. йому було присвоєно звання “Заслужений діяч науки і техніки України”, а 2003 р. – “Заслужений професор Львівського університету”.

У нашій пам’яті Степан Арсентійович Макарчук залишиться не лише відомим істориком та вченим, але й людиною, яка окреслила життєву дорогу тисячам випускників Університету.

Олексій СУХИЙ

СПОГАДИ ПРО ДИДАСКАЛА

Моє перше знайомство зі Степаном Арсентійовичем Макарчуком відбулося 1 липня 1989 р. У ті часи абітурієнти проходили обов’язкову співбесіду. Головою вступної комісії історичного факультету Львівського університету був декан

С. А. Макарчук. Його суворий і впевнений погляд діяв на абітурієнтів гіпнотично – більшість вступників забувала не тільки історичні дати, а й номер школи, яку вони закінчили.

Це було тільки перше враження. Згодом моя думка про Степана Арсентійовича змінилася. Так сталося, що мені не вистачило лише одного балу для зарахування на історичний факультет і я почала шукати роботу. Пройшовши співбесіду у Франківському райкомі комсомолу, я отримала посаду піонервожатої в одній із львівських шкіл. Невдовзі мені несподівано зателефонував С. А. Макарчук і попросив наступного дня прийти в деканат історичного факультету. Я дуже зраділа, подумавши, що мене зарахували на перший курс. Однак, під час зустрічі Степан Арсентійович запропонував мені посаду секретаря деканату. Так я почала працювати під його керівництвом.

Мої майбутні обов'язки, зі слів С. А. Макарчука, були нескладними: я мала відповідати на телефонні дзвінки і приймати пошту. Згодом виявилось, що ведення практично всієї документації, звітність про виховну та методичну роботу, нарахування стипендії тощо лягли на мої плечі. Більшість із цих обов'язків я виконувала замість тодішнього заступника декана, тому й робочий день часто був понаднормовим. Ситуація в деканаті кардинально змінилася, коли заступником декана став Степан Петрович Качараба, природжений адміністратор.

Період розпаду СРСР і становлення незалежної України був черговим етапом плідної науково-творчої діяльності професора С. А. Макарчука. Пригадую, як у 1990-х роках Степан Арсентійович пішов у творчу відпустку, а незабаром вийшла низка його книг ("Українська Республіка галичан" та інші). Науковий доробок професора не обмежувався ґрунтовними науково-педагогічними працями, він також був автором відгуків, рецензій на дисертації, монографії, автореферати, які, на жаль, не були опубліковані. За своє життя С. А. Макарчук написав більше, ніж 300 таких коротких і водночас ґрунтовних базово-порівняльних праць, перечитуючи які, отримуєш враження, що читаєш літературний твір. Такий великий попит на його відгуки та рецензії був спричинений авторитетністю і популярністю професора у науковому світі. Свого часу ми з Василем Олексійовичем Шереметою півроку переводили ці тексти в електронний варіант, а потім Степана Арсентійовича повідомили, що на видання книги немає грошей. Він сказав: "Ну що ж, напевно, вони не потрібні".

Як декан, завідувач кафедри, а пізніше – професор, С. А. Макарчук звертав увагу на основне в роботі та особисте людське ставлення. На факультеті знали: Степан Арсентійович ніколи не контролював присутності працівників, для нього важливим був результат роботи. Правою рукою С. А. Макарчука на кафедрі був В. О. Шеремета, який сумлінно виконував обов'язки старшого лаборанта і водночас працював завучем у школі.

Щире ставлення Степана Арсентійовича до своїх друзів, колег, навіть до тих, хто його недолюбливав, а можливо і заздрило йому, створювало добру

атмосферу. Своє позитивне ставлення він завжди висловлював коротко, але влучно: словами “добрий чоловік”. С. А. Макарчук не мав звички погано говорити про людей. Здебільшого він мовчав, але якщо була причина для незадоволення, то не просто сердився: його критика була чіткою, справедливою і завжди з порадами. За всі довгі 26 років співпраці я єдиний раз чула підвищений голос Степана Арсентійовича, коли він при зачинених дверях гостро розмовляв з одним із заступників декана.

Одного разу заслужено перепаало й мені. Ніколи не забуду критичної оцінки підсумку другого року мого навчання в аспірантурі. Професор по-батьківськи посварив мене й сказав, що він не бачить від мене результату, якого очікував. Ці зауваження стали для мене болючими: соромно було не виправдати його сподівань. Уже після мого захисту, який відбувся 30 жовтня 2006 р. (до речі, як наголошував Степан Арсентійович, у той самий день, тільки 20 років тому, він захистив докторську дисертацію), я усвідомила ту колосальну працю, яку С. А. Макарчук зробив для формування моєї наукової думки, адже написання дисертації відбувалося упродовж десяти років. Безліч разів вичитувань, правки, редагування та згладжування гострих висловів у моїй роботі дали мені зрозуміти безкінечну працьовитість і любов Степана Арсентійовича до науки. Дехто з викладачів факультету жартував, що з прізвиськом такого керівника можна вже й не захищатись, позаяк, якщо науковою роботою керував професор С. А. Макарчук, вона вже мала цінність. Вдячність Степану Арсентійовичу від його аспірантів, докторантів, учнів виявлялася в його день народження – 3 січня, коли більшість з них телефонували або приходили привітати свого Вчителя.

Степана Арсентійовича поважали не тільки як керівника, він був людиною, до якої, як до магніту, тягнулися інші. До нього часто приходили його однокурсники і друзі: Василь Васьків, Георгій Марискевич, Василь Плисюк та багато інших. Він був добрим і до зовсім незнайомих людей. Згадую, як неодноразово на кафедру етнології, яку він очолив у 1995 р., заходили автори-письменники, пропонуючи купити їхні книжки. Степан Арсентійович завжди купував, як він казав, даючи надію авторові на визнання.

Почуття гумору С. А. Макарчука завжди мало магічну силу для зняття напруги у будь-якій ситуації, особливо це ставало в нагоді, коли загострювались відносини або набирала обертів критика. Так, на засіданнях кафедри Степан Арсентійович міг жартами збити спалахи критики професора Михайла Степановича Глушка, який під час обговорення наукових питань дуже скрупульозно підходив до дискусії. Умів С. А. Макарчук підтримати своїх колег, даючи можливість їм працювати і повірити в себе.

Незважаючи на високу посаду, наш керівник виявляв увагу до всіх працівників факультету – від викладачів до лаборантів. Пригадую, як у 1990-х роках розпочалася співпраця між Львівським університетом і Жешувською вищою педагогічною школою. Викладачі історичного факультету (Олексій Миколайович Сухий, Степан Петрович Качараба, Ольга Михайлівна Щодра та інші) на чолі з деканом неодноразово їздили у відрядження до Польщі. Яюсь після такої поїздки

(напередодні 8 березня) Степан Арсентійович запросив до деканату всіх дівчат-лаборантів (Лідію Йосипівну Квіт, Лесю Федорівну Буденко, Мадіну Журбу, Ольгу Хлопецьку, Уляну Телюк), привітав нас зі святом і кожній подарував маленькі парфуми “Пані Валевська”, які привіз з Польщі. Зауважу, що в ті часи їх у магазинах годі було купити.

Степан Арсентійович був справжньою душою товариства – на ювілеях і святах він обов’язково задавав настрій, часто співав разом зі Степаном Степановичем Шияном. Він знав багато повстанських пісень. Була в нього і улюблена пісня, яку тепер рідко можна почути: “Ішов відважний гайовий до лісу темного”. Згадується мені також випадок, коли якогось дня 1992 р. до деканату зайшли проректор Тимофій Дмитрович Телішевський і завідувач науково-дослідної лабораторії історико-археологічних досліджень Володимир Васильович Касюхнич. При каві вони всі разом почали співати “Ой, ти дівчино, з горіха зерня”. І тоді ж я вперше почула “Либідку” – авторську пісню Степана Арсентійовича (він не тільки любив співати, а й сам писав пісні). День народження С. А. Макарчука припадав на зимові свята, тому ми завжди колядували на його уродини.

У неформальному спілкуванні Степан Арсентійович доволі часто виступав у ролі арбітра. Коли суперечка розгорялася і співбесідники вже не слухали один одного, він умів однією простою, однак влучною фразою привести їх до тями. До прикладу, якось С. В. Макарчук довго дослухався до традиційної суперечки працівників факультету про сімейні цінності, і врешті сказав: “Терпіти треба”. І пристрасті відразу вгамувалися.

Звичайно ж, гордістю Степана Арсентійовича була його сім’я: дружина, діти, онуки. І справді, по-доброму можна було позаздрити успіхам його дітей, якими він пишався. Пам’ятаю, з якою радістю професор сповістив про успішний захист докторської дисертації свого сина Володі. Тішився науковими успіхами доньки Олени, невістки Олени, зятя Анатолія та онука Арсена.

У той останній рік своєї роботи на кафедрі, у теплу травневу п’ятницю, С. А. Макарчук сказав, що в нього сьогодні велике сімейне свято, але не сказав, яке. Я здогадалася, що це – річниця весілля, тільки не могла уявити, скільки років вони з Тамілою Андріївною разом. Виявилось, що 55. З цієї нагоди ми випили кави і Степан Арсентійович з подарунком, у піднесеному настрої, пішов вітати дружину.

Складно тепер без порад Степана Арсентійовича, адже він не тільки вичитував та виправляв тексти, він був цікавим і мудрим співрозмовником. Частими були наші бесіди, особливо в ті останні його дні, коли на зміну Револуції Гідності прийшла неоголошена війна. Він із сумом говорив: “Напевно, ця війна надовго”.

Згадується і жовтень 2002 р., коли загинув Юрій Анатолійович Киричук. Його похорон був велелюдним. Після похорону я сказала, що було дуже багато людей, на що Степан Арсентійович відповів, що коли він помре, то напевно людей буде мало, “хіба що Ви, Діана Юріївна і Степан Петрович Качараба”. Але насправді на похорон Степана Арсентійовича прийшло також дуже багато людей.

Доля зробила мені ласку останньою з факультету побачити Степана Арсентійовича. Вірю і не вірю в прикмети, однак на саме свято Михайла на кафедрі етнології зламався замок. Григорій В’ячеславович Рачковський, доцент кафедри, швидко усунув цю несправність: купив замок і університетський столяр його поставив. Професор С. А. Макарчук мав у суботу пари (через проблеми з опаленням ми відпрацьовували) і не міг потрапити на кафедру без нового ключа. Про ситуацію я повідомила його заздалегідь і тому в ту останню суботу сама відчинила двері для Степана Арсентійовича, щоб він міг зняти верхній одяг. Після пари він мені зателефонував, щоб я зачинила кафедру (в мене була пара на підготовчих курсах). Піднявшись з першого поверху до кафедри, я побачила, що Степан Арсентійович вже чекав мене під дверима. Ніколи не забуду його виразу обличчя і тих сумних слів: “Я буду йти, а у Вас ще попереду багато роботи”. Склалося враження, що йти він не хотів, ніби мав ще щось сказати, але не сказав...

Наталія ДАНИЛИХА

ФОНД ПРОФЕСОРА СТЕПАНА МАКАРЧУКА В АРХІВІ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У Фонді 4 Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка, організованому у 2012–2015 рр., представлено документи професора Степана Арсентійовича Макарчука, передані ним до архіву 2012 р. Систематизацію та опис документів (хронологічні межі – 1956–2014 рр.) провела Марина Мороз із допомогою Романа Тарнавського. Документи згруповано за тематичними блоками: 1) біографічні документи; 2) творчі матеріали; 3) документи про адміністративну, наукову та педагогічну діяльність; 4) листування; 5) зображувальні документи. Фонд є відкритим для поповнення новими матеріалами.